

Sandra Malinowska

Sprawiedliwość a zaufanie w społeczeństwie informacyjnym

Problemy Profesjologii nr 2, 113-122

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sandra Malinowska

SPRAWIEDLIWOŚĆ A ZAUFANIE W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

Streszczenie

W niniejszym tekście podjęta została próba ukazania wartości, jaką jest sprawiedliwość w kontekście jej wpływu na kreowanie zaufania w społeczeństwie informacyjnym w wybranych aspektach. Wśród nich wyróżniono sprawiedliwość ustawodawcy w podejmowanych działaniach legislacyjnych, sprawiedliwość w dostępie do informacji oraz sprawiedliwość w perspektywie edukacyjnej.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość, zaufanie, społeczeństwo informacyjne.

A JUSTICE AND TRUST IN THE INFORMATION SOCIETY

Abstract

This article is the attempt to show the value of justice in the context of its impact on the creation of trust in the information society in selected aspects. These aspects include: justice of the legislator in taking legislative actions, justice in access to information and justice in the perspective of education.

Key words: justice, trust, information society.

Wstęp

Funkcjonowanie człowieka w dobie współczesnej w znaczącym stopniu zdeterminowane zostało przez permanentny rozwój technologiczny, czy też poszukiwanie stabilnego aczkolwiek godnego zatrudnienia, umożliwiającego zaspokojenie potrzeb zarówno niższego, jak i wyższego rzędu. Wielość zagrożeń współczesnego świata sprawia, że częstym zjawiskiem kształtującym relacje interpersonalne jest nieufność¹, warunkowana w szczególności panującym powszechnie niezadowoleniem społecznym, wzajemną konkurencją na różnych płaszczyznach życia: zawodowej, edukacyjnej, ekonomicznej, a nawet emocjonalnej. Jednocześnie wydaje się również, że znacząca ilość informacji, których doświadcza człowiek w codziennym życiu oraz różnorodność źródeł ich pochodzenia sprawia, że nieufność rozpatrywać można w kategoriach naturalnego sposobu ochrony człowieka przed potencjalnym zagrożeniem. Nie ulega wątpliwości, że tego w społeczeństwie informacyjnym nie brakuje. Za jeden z fundamentalnych czynników, który determinować może zaufanie w tej sferze uznać można poczucie sprawiedliwości.

¹ P. Sztompka, *Socjologia*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2010, s. 309-310.

Definiowanie pojęcia sprawiedliwości

Rozważania nad znaczeniem terminu *sprawiedliwość* prowadzone były na przestrzeni dziejów, co więcej można zaryzykować stwierdzenie, że stanowią one kwestię sporną do dnia dzisiejszego. Sprawiedliwość bowiem była, jest i będzie postrzegana jako jeden z ideałów moralnych, wartość sama w sobie. Kwestię sporną w tym zakresie stanowi jednak perspektywa rozumienia tego terminu. W piśmiennictwie odnaleźć można stanowiska z dwóch przeciwległych biegunów. Z jednej strony podnosi się, że *sprawiedliwość* stanowi centralną oraz powszechną regułę postępowania, z drugiej zaś nie brakuje wskazań określających, że *sprawiedliwość* pomimo tego, że niewątpliwie jest ważna, nie może być uznawana za główną oraz autonomiczną normę². Jednocześnie w literaturze przedmiotu odnaleźć można wiele definicji *sprawiedliwości*. Sposób ich formułowania w znacznym stopniu wiąże się z dyscypliną naukową, w ujęciu której została ona wykreowana. Definiens jednej z nich zawartej w *Małym Słowniku Etycznym* wskazuje, że mianem tym określa się pewną cnotę moralną, *polegającą na należyтым traktowaniu drugiego człowieka (zgodnie z jego uprawnieniami); dawanie innym tego, na co bezstronnie zasługują; także zasada prawa sankcjonująca ideę równości oraz ład prawny (przestrzeganie prawa)*³.

Problematyka rozumienia pojęcia sprawiedliwości niezmiernie często podejmowana jest także w piśmiennictwie prawniczym, jak również w polskich aktach prawnych. W źródłach tych sprawiedliwość postrzegana jest jako obowiązywanie *sprawiedliwego systemu prawa* lub też *sprawiedliwego sankcjonowania* w sytuacji naruszenia norm powszechnie obowiązujących⁴. Podkreślenie znaczenia sprawiedliwości przez polskiego prawodawcę sprzyja kreowaniu zaufania społecznego wobec przestrzegania wskazanych regulacji.

Sprawiedliwość jako fundament zaufania w społeczeństwie informacyjnym

Wielość zadań i funkcji społecznych ciążących na człowieku sprawia, że często w debatach publicznych podnoszone jest zagadnienie *sprawiedliwości*. Nadmiar informacji odbieranych przez osobę powoduje, że może mieć ona uzasadnioną wątpliwość co do tego, czemu można zaufać, a tym samym co jest dla niej dobre i sprawiedliwe. Samo pojęcie *zaufania* uznać należy za niezmiernie ważne, szczególnie w dzisiejszym świecie, w którym fundament społeczeństwa stanowi ludzka podmiotowość, co determinuje konieczność szerzenia zaufania w różnych sferach życia: legislacyjnej, politycznej, edukacyjnej, czy choćby postępu technologicznego⁵. Aspekt ten jest niezmiernie istotny dla członków społeczeństwa informacyjnego, stanowiącego zbiorowość ludzką, która użytkuje sieć oraz jej zasoby, jak również nabywa nowe cyfrowe umiejętności, do wyrażania opinii oraz konsultowania decyzji, wykorzystuje narzędzia cyfrowe w celu wyrażania opinii, jak również konsultowania decyzji władz, a także tworzy te, których zadaniem jest wspieranie wzajemnego zaufania oraz kapitału społecznego⁶.

² R. Borowicz, *Równość i sprawiedliwość społeczna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1988, s. 24.

³ S. Jedynak (red.), *Mały Słownik Etyczny*, Oficyna Wydawnicza „Branta”, Bydgoszcz 1994, s. 213.

⁴ Z. Ziemiński, *Sprawiedliwość społeczna jako pojęcie prawne*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996, s. 15.

⁵ P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2007, s. 25.

⁶ Ministerstwo Administracji Cyfrowej, www.mac.gov.pl [20.05.2015].

Zatem także przytoczona definicja podkreśla wartość zaufania, na którego wystąpienie lub też nie wpływa współcześnie wiele czynników. P. Sztompka przyjmuje, że zaufaniem jest „zakład” (*przekonanie i oparte na tym działanie*), że *niepewne przyszłe działania innych ludzi lub funkcjonowanie urzędów, czy instytucji- będą dla nas korzystne*⁷. Na potrzeby niniejszych rozważań określono, że na kształtowanie się zaufania w społeczeństwie informacyjnym wpływ ma sprawiedliwość: prawodawcy w zakresie działań legislacyjnych; nauczycieli jako podmiotów zaufania publicznego; osób formułujących swoje oceny i opinie (zarówno w świecie wirtualnym, jak i realnym), jak również w aspekcie dostępności do informacji oraz innych dóbr i usług każdego członka społeczeństwa informacyjnego, szczególnie zaś tych zagrożonych społecznym wykluczeniem⁸.

Sprawiedliwość w polskim systemie prawa

Czynnikiem, który niewątpliwie ma fundamentalne znaczenie w procesie kreowania zaufania w społeczeństwie informacyjnym jest sprawiedliwość prawodawcy. Wyraża się ona przede wszystkim w treści aktów prawnych, ale także orzecznictwie i piśmiennictwie, którego przedmiot stanowi wykładnia przepisów prawa.

Najważniejszy akt prawny w polskim systemie prawa stanowi *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* W niej to prawodawca ujął *sprawiedliwość* jako jedną z zasad ustrojowych, którą określa się terminem zasady *sprawiedliwości społecznej*. W art. 2 wskazanego aktu prawodawca podkreśla także, że Rzeczpospolita Polska jako demokratyczne państwo prawne ma te zasady urzeczywistniać⁹. Mając na uwadze przytoczony zapis ustawy zasadniczej przyjąć można, że funkcja władzy państwowej nie może być sprowadzona do roli „*beznamiętnego obserwatora życia społecznego Sprawiedliwość do odpierania wszelkich zamachów (ataków) na swobodnie kształtujący się jego bieg*”¹⁰. Zatem warto zastanowić się nad tym, jakie zadania spoczywają na władzy państwowej. Wśród nich wskazać można wspieranie, modyfikowanie oraz w razie zaistnienia stosownych przesłanek- interwencję w procesie przebiegu życia społecznego. Działania władzy w tym zakresie obejmować powinny przede wszystkim zapewnienie członkom społeczeństwa sprawiedliwych warunków bytowych, jednak w sposób, który nie będzie stanowił całkowitej ingerencji w życie człowieka. Przyjąć zatem można, że władza ma wspierać obywateli na różnych płaszczyznach ich życia. Jednocześnie poczucie takiej realnej pomocy stanowić może znaczący przyczynek, zmierzający do wzrostu zaufania społecznego wobec organów władzy państwowej, co jest niezmiernie cenne przede wszystkim z perspektywy funkcjonowania w demokratycznym państwie prawa.

Inną kwestią niezmiernie istotną w społeczeństwie informacyjnym stanowi zaufanie obywateli, co do tego, że w przypadku popełnienia przestępstwa – sprawcę spotka adekwatna i przede wszystkim sprawiedliwa kara. Jednocześnie podobne przekonanie wyraża sam

⁷ P. Sztompka, *op. cit.*

⁸ J. J. Czarkowski, *Nowe obszary zagrożenia niepełnosprawnością i wykluczeniem osób 45 + w społeczeństwie wiedzy*, [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, s. 39.

⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz. U. 1997 Nr 78 poz. 483).

¹⁰ P. Sarnecki, *Prawo Konstytucyjne*, Warszawa 2008, s. 75

sprawca czynu zabronionego, jednak jego zaufanie dotyczy najczęściej tego, że wyrok będzie sprawiedliwy, jak również najmniej dotkliwy. Podnieść należy także, że skazany na bezwzględną karę pozbawienia wolności, również ufa w to, że organy państwowe zapewnią mu odpowiednie warunki odbywania zasądzonej kary. Wskazane aspekty zaufania wobec organów sprawiedliwości wiążą się z funkcją sprawiedliwościową, która wyraża się w zapewnieniu poczucia sprawiedliwości podmiotu pokrzywdzonego na skutek czynu zabronionego poprzez ukaranie sprawcy¹¹.

Sprawiedliwość w dostępie do informacji

Rozpatrując zagadnienie wpływu sprawiedliwości na kształtowanie się zaufania w społeczeństwie informacyjnym, niezmiernie ważne jest ukazanie kwestii gwarancji dostępności do informacji, ze szczególnym uwzględnieniem tych o charakterze publicznym.

Problematyka zaufania w społeczeństwie informacyjnym rozpatrywana być powinna także w kontekście zagrożenia wykluczeniem cyfrowym, które określa różnice występujące pomiędzy *ludźmi, którzy mają dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnej oraz umiejętności korzystania z nich, a tymi bez takich możliwości*¹².

Grupą społeczną, która niewątpliwie w bardzo znaczącym stopniu jest zagrożona e-wykluczeniem są osoby starsze. Reprezentanci tzw. pokolenia trzeciego wieku doświadczyli podczas swojego życia wielu przemian społecznych, ekonomicznych, socjalnych, których podwalin doszukiwać należy się przede wszystkim w uwarunkowaniach historycznych. Przypuszczać jednak można, że znaczący postęp technologiczny, który zastał dzisiejszych seniorów w dojrzałym okresie życia, stanowić może dla nich znaczącą trudność, barierę, która okazać się może tą niemożliwą do pokonania. Osoby starsze przejawiają wiele lęku i obaw wobec nowych technologii z uwagi na fakt, że nader często stanowią one dla nich zupełnie nieznaną dobrą, z których walorami, sposobami użytkowania nikt ich nie zaznajomił. Stwierdzić zatem można, że sprawiedliwość w zakresie dostępności cyberprzestrzeni także dla osób starszych, warunkować może wzrost ich zaufania w tej sferze życia, a tym samym sprzyjać włączaniu cyfrowemu jak najliczniejszego grona osób starszych.

Polski prawodawca podejmuje działania legislacyjne, które mają poprawić jakość funkcjonowania obywateli w wieku starszym w Rzeczypospolitej Polskiej. Wśród nich wskazać można *Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020*. Akt ten zakłada przede wszystkim kompleksową poprawę jakości życia osób starszych, akcentując przy tym by sam proces starzenia przebiegał w sposób godny i obejmował aktywność społeczną¹³. Przytoczony dokument wskazuje na cztery priorytetowe obszary działań: *edukację osób starszych; aktywność społeczną promującą integrację wewnątrz- i międzypokoleniową; partycypację społeczną osób starszych, a także usługi społeczne dla osób starszych*. W kontekście prowadzonych rozważań za szczególnie istotny uznać można jeden z kierunków działań przypisanych dla *priorytetu II*, określający potrzebę przeciwdziałania e-wykluczeniu. W dokumencie tym określono, że uzyskanie pozytywnego rezultatu w tym zakresie

¹¹ L. Gardocki, *Prawo karne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 6.

¹²R. Lew-Starowicz, K. Lorecka, *Włączanie cyfrowe- droga do reintegracji społecznej*, Warszawa 2013, s. 22.

¹³ Załącznik do uchwały nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r., poz. 52, s. 4.

będzie możliwe po przeprowadzeniu reform, pozwalających na permanentny rozwój kompetencji cyfrowych, a także poprzez podjęcie działań, mających na celu przekonanie, a tym samym wzbudzenie zaufania wobec cyberprzestrzeni u seniorów¹⁴. Realizacji tychże zadań sprzyja powstawanie Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz Klubów Seniora, które cieszą się znaczącym zainteresowaniem wśród potencjalnych ich beneficjentów. Co więcej, często w instytucjach tych liczba wolnych miejsc dla kandydatów jest mniejsza od grona zainteresowanych podjęciem wskazanych form aktywności, co powoduje pewne ograniczenie także w umożliwieniu nabywania kompetencji cyfrowych. Rozwój pod względem liczebności mapy miejsc umożliwiających edukację seniorom jest niezbędny, bowiem oferta programowa m.in. Uniwersytetów Trzeciego Wieku jest dostosowana do potrzeb oraz możliwości, jak również tempa uczenia się osób w podeszłym wieku¹⁵. Uczęszczanie do tego typu miejsc stanowi także ogromną szansę na nawiązanie nowych znajomości, co szczególnie dla seniorów, często nie mających przyjaciół (głównie z powodu upływu czasu), czy rodziny jest szczególnie ważne. Jednocześnie dostrzec należy, że nabywanie przez osoby starsze umiejętności cyfrowych jest niezmiernie ważna, bowiem sprzyjać może nawiązaniu relacji z pokoleniem wnuków, a nawet dzieci, dla których media cyfrowe stanowią prawdziwe okno na świat.

Sprawiedliwość w cyberprzestrzeni

Powszechność dostępności członków społeczeństwa informacyjnego do mediów cyfrowych sprawia, że wiele aspektów życia człowieka przeniesionych zostało do cyberprzestrzeni, którą definiować można jako „*wirtualną rzeczywistość*”¹⁶. Przymiotami, które uznać można za warunkujące wskazane urzeczywistnienie w relacjach offline są przede wszystkim *immersja* oraz *interaktywność*. Pierwsza ze wskazanych cech odnosi się do procesu, który wyraża się aktywizacją działań człowieka w sieci, w tym także jego zaangażowaniem w aspekcie duchowym poprzez dokonywanie jego pochłaniania, czy też zaangażowania w przestrzeni elektronicznej. Interaktywność natomiast przejawia się na dwóch płaszczyznach – relacji człowieka z drugim człowiekiem, jak również człowieka z komputerem¹⁷. Z perspektywy społecznej przyjąć można, że bardzo cenna jest wzajemna relacja między osobami, z uwagi na fakt, że pozwala ona na podtrzymanie bezpośrednich kontaktów interpersonalnych w świecie realnym. Drugi ze stosunków – komputer-człowiek można by uznać za relację pośrednią między osobami z uwagi na fakt, że wskazane medium cyfrowe pomimo tego, że umożliwia podtrzymywanie relacji między użytkownikami sieci, to jednak interakcje te odbywają się w przestrzeni cyfrowej, zaś ich obligatoryjny element kreacyjny stanowi medium cyfrowe. Uznać zatem można, że media cyfrowe mają wpływ zarówno na pogłębianie, jak również ograniczanie samotności człowieka we współczesnym świecie¹⁸. Taki stan rzeczy niejednokrotnie stawia osobę przed pytaniem o sprawiedliwość również w zakresie podejmowania relacji interpersonalnych. Jedni bowiem nawiązują je bez większych problemów, inni zaś doświadczają

¹⁴ *Ibidem*, s. 22-23, 41.

¹⁵ R. Lew-Starowicz, K. Lorecka, *op. cit.*, s. 48.

¹⁶ K. Kasprzak, L. Leppert, Kraków 2013, *Związki miłosne w sieci. Poszukiwanie partnera życiowego na portalach randkowych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2013, s. 15.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ B. Siemieniecki, *Pedagogika medialna*, PWN, Warszawa 2007, s. 60.

ogromnych trudności w tym zakresie. Kontakt z innym człowiekiem obwarowany być powinien choćby odrobiną zaufania, co do dobrej woli drugiej strony relacji. Szczególnie trudne wydaje się obdarzenie tym przymiotem osoby, z którą podejmujemy relację w trybie online, bowiem wiązać się ona może z wieloma zagrożeniami szczególnie dla osób małoletnich, przede wszystkim w zakresie wystąpienia zagrożenia wypełnienia znamion czynów zabronionych dotyczących przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajowej, realizowanych z wykorzystaniem sieci teleinformatycznej¹⁹.

Sprawiedliwość jest wartością niezmiernie ważną dla społeczeństwa informacyjnego, czego wyraz odnaleźć można także w sieci Internet. Przepelniają ją treści dotyczące rozważań nad tym, czym w dzisiejszych czasach jest *sprawiedliwość*, a nawet o tym, czy w ogóle można mówić o jej istnieniu. Media cyfrowe pozwalają na wyrażanie różnych opinii oraz sądów²⁰ - pozytywnych, negatywnych, kontrowersyjnych i ambiwalentnych. Rozważania w zakresie *sprawiedliwości*, jak również przeciwstawnego jej pojęcia *niesprawiedliwości* podejmowane są na portalach społecznościowych, forach dyskusyjnych, a nawet blogach. Różnorodność wypowiedzi użytkowników sieci Internet zachęca do podjęcia w niniejszych rozważaniach zjawiska, które w debacie publicznej określane jest mianem cyberprzemocy, polegającej na działaniach o charakterze przemocowym wykonywanych z wykorzystaniem mediów elektronicznych²¹. W kontekście prowadzonych rozważań za istotne należy uznać zwrócenie uwagi na zagadnienie *hejtingu*, który polega na *obrzucaniu nienawiścią wszystkiego, co się znajduje w Internecie*²². Przejaw takiego stanu rzeczy stanowią przede wszystkim negatywne, często krzywdzące, nie znajdujące odzwierciedlenia w rzeczywistości komentarze oraz opinie. W kontekście tym zwrócić uwagę należy przede wszystkim, na nieocenioną rolę kadry pedagogicznej, psychologów, zaś przede wszystkim rodziców, by towarzyszyli oni dzieciom i młodzieży w świadomym uczestniczeniu i poznawaniu cyberprzestrzeni w sposób, który nie narusza nie tylko norm prawnych, ale także tych społecznych i obyczajowych²³.

Sprawiedliwość w perspektywie edukacyjnej

W społeczeństwie informacyjnym, którego fundament stanowi pozyskiwanie nowych wiadomości, ich przetwarzanie, selekcjonowanie oraz wykorzystywanie z jednoczesnym zastosowaniem mediów cyfrowych, niezmiernie istotna jest płaszczyzna oświatowa. Ma ona znaczący wpływ na kreowanie wartości, postaw, umiejętności pokolenia młodych, będących jednocześnie cyfrowymi tubylcami, którzy korzystają z mediów cyfrowych przez cały okres trwania swojego życia. Perspektywa edukacyjna w sposób znaczący determinuje także sytuację zawodową oraz społeczną nauczyciela, jako tego, któremu na mocy obowiązujących przepisów prawa zagwarantowana została ochrona przewidziana dla funkcjonariusza publicznego²⁴.

¹⁹ A. Wrona, *Ciemna strona sieci- zagrożenia internetowe oraz ich konsekwencje dla uczniów*, [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, s. 89-90.

²⁰ D. Marczuk, K. Kucala, *Wolność słowa w świecie wirtualnym- wartość nadużywana*, [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *op. cit.*, s. 141.

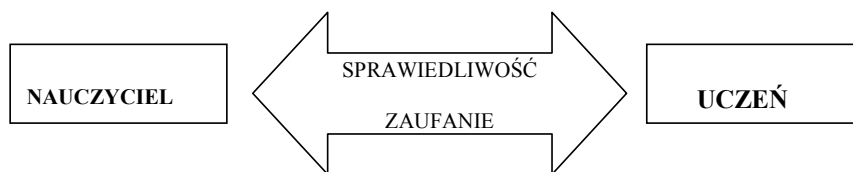
²¹ *Baw się w Sieci – BEZPIECZNIE*, www.cyberprzemoc.pl [15.06.2015].

²² *Edukacja, Internet, Dialog*, www.eid.edu.pl [20.06.2015].

²³ A. Wrona, *op. cit.*, s. 93.

²⁴ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r.- Karta Nauczyciela, Dz. U. 1982 nr 3 poz. 19, www.isap.sejm.gov.pl.

Niewątpliwie również w tym aspekcie konieczne jest rozważenie wartości, jaką stanowi sprawiedliwość, kształtująca finalnie zaufanie również wśród podmiotów procesu edukacji, szczególnie zaś nauczycieli oraz uczniów, co ukazuje rys. 1.

Rys. 1. Sprawiedliwość i zaufanie w relacji między nauczycielem a uczniem

Źródło: Opracowanie własne.

Przyjąć zatem można, że stosunek panujący w przestrzeni edukacyjnej ma charakter równoważny. Nauczyciel, który w swojej pracy dydaktycznej postępuje w sposób sprawiedliwy, determinuje zaufanie ucznia wobec swojej osoby nie tylko w aspekcie kompetencji w zakresie nauczanego przedmiotu przewidzianego w programie nauczania, ale przede wszystkim w zakresie wsparcia w trudnych sytuacjach dnia codziennego zarówno występujących w relacjach międzyrówieśniczych, rodzinnych, czy też innych postrzeganych w kategoriach sfery osobistej. Podnieść należy również, że poczucie zaufania ucznia wobec nauczyciela znajduje odzwierciedlenie także w sposobie oceniania, czyli procesie „*pozyskiwania informacji w celu formułowania opinii stanowiących podstawę decyzji pedagogicznych*”²⁵. Każdy z pedagogów przyjmuje własne kryteria gratyfikacji pracy ucznia, jednak stwierdzić należy, że opierać powinny się one przede wszystkim na przesłankach obiektywnych. niesprawiedliwość nauczyciela, faworyzowanie w tym zakresie powodować może powzięcie przez małoletniego decyzji, dotyczącej podejmowania w toku edukacji działań, które uznać można za nieuczciwe. Przykład takowych stanowi ściąganie w celu uzyskania jak najlepszej oceny oraz nierzadko aprobaty ze strony nauczyciela. Dostrzec zatem należy, że „*ocena powinna pełnić funkcję motywacyjną, pobudzającą ucznia do aktywnego zdobywania wiedzy*”²⁶. Jak jest w rzeczywistości? Często uzyskanie stopnia stanowi dla ucznia czynnik utrudniający, stresujący, klasyfikujący go w hierarchii społeczności klasowej. Przesłankę negatywną w tym aspekcie stanowią również może stronniczość pedagogów oraz niesprawiedliwość przyjętego przez nich systemu oceniania²⁷.

Sprawiedliwość w systemie oświaty upatrywać należy także w szansach edukacyjnych uczestników procesu edukacji. Zaufanie w tym kontekście rozważać należy z perspektywy gwarancji sprawiedliwego dostępu do edukacji, a zatem niwelowania „*uprzywilejowania jednych a upośledzania drugich w kształceniu*”²⁸.

Jak wskazuje R. Borowicz sprawiedliwość w oświacie postrzegać należy w kontekście równości i nierówności, ponieważ nawet w sytuacji zmniejszenia pewnej nierówności w systemie oświaty, to w subiektywnym odczuciu człowieka poczucie niesprawiedliwości genero-

²⁵ K. Kobierski, Kraków 2006, s. 35.

²⁶ *Ibidem*, s. 36.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ R. Borowicz, *op. cit.*, Warszawa 1988, s. 29.

wane niezadowolaniem może wzrastać²⁹. Tym samym taki stosunek emocjonalny w sposób znaczący kształtować może zaufanie (lub jego brak) członków społeczeństwa informacyjnego wobec podmiotów kreujących sposób funkcjonowania oświaty, zaś przede wszystkim do działań legislacyjnych prawodawcy w tym zakresie. Dotyczyć one mogą przede wszystkim reform przeprowadzanych w systemie oświaty. Pierwsza z nich, na którą warto zwrócić uwagę obejmuje wprowadzenie i korzystanie z podręcznika *Nasz Elementarz*, który jest powszechnie stosowany w procesie kształcenia uczniów klasy pierwszej szkoły podstawowej. Wskazany środek dydaktyczny użytkowany jest od roku szkolnego 2014\2015. Wśród powszechnie dostępnych informacji zamieszczonych na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej, omawiana książka opisywana jest jako ta, która „*ma charakter otwartej propozycji, która daje różne możliwości jej wykorzystania przez każdego nauczyciela. Ma raczej inspirować, niż być gotową ofertą do bezwzględnego realizowania*”³⁰. Pomimo tego, że wskazany podręcznik dostępny jest dla każdego ucznia bezpłatnie, a nawet możliwe jest jego użytkowanie także w wersji elektronicznej, to jednak jego wdrożenie wiązało się z szeroką debatą publiczną, która z pewnością nie stanowiła pozytywnego czynnika w zakresie kreowania zaufania społeczno wobec nowej idei. Nadmienić również należy, że już w roku szkolnym 2015\2016, do rąk uczniów trafi podręcznik *Nasza szkoła*, który stanowić ma kontynuację wskazanego projektu ministerialnego³¹. Należy wyrazić przekonanie, że w tym przypadku, po przeprowadzonych licznych konsultacjach społecznych, uda się uniknąć wielu negatywnych głosów płynących zarówno ze strony przedstawicieli środowisk szkolnych, jak również rodziców, dla których wartość nadrzędną stanowi przecież dobro ich dzieci i możliwie najlepsze przygotowanie do funkcjonowania w dalszym, samodzielnym życiu.

Kolejną propozycję Ministerstwa Edukacji Narodowej, na którą nie sposób nie zwrócić uwagi stanowią zmiany w zakresie rozpoczęcia realizacji obowiązku szkolnego. Pewne modyfikacje na tej płaszczyźnie rozpoczęły się już od bieżącego roku szkolnego, kiedy to naukę w klasach pierwszych szkoły podstawowej obligatoryjnie rozpoczęły dzieci, które urodziły się w pierwszym półroczu 2008 r. Fakultatywnie edukację w tym zakresie mogli podjąć także małoletni urodzeni w drugiej połowie 2008 roku³².

Konsekwencją wprowadzania kontrowersyjnych reform edukacyjnych jest niewątpliwie to, że w społeczeństwie podejmowana jest szeroka dyskusja, której przebieg często jest burzliwy, zaś niejednokrotnie wypełniają go liczne krytyczne komentarze, opinie, które nader często wydawać się mogą szkodliwe, krzywdzące dla gremium pedagogicznego, zaś jednocześnie negatywnie wpływać mogą na kształtowanie się zaufania społeczno.

Problematyka wpływu sprawiedliwości nauczyciela na kreowanie zaufania wobec jego osoby rozpatrywana należy być również z perspektywy rodzica. L. Barabiasz w przeprowadzonych przez siebie badaniach ustaliła, że w zachowaniu nauczycieli, rodzice doceniają właśnie *sprawiedliwość* (15,2% badanych). Wartość ta znalazła się wśród najczęściej wskazywanych, obok *kultury* (21,2%) oraz *konsekwencji wobec ucznia* (16,7%). Niestety przywołane badania ukazują również, że większość spośród rodziców uczestniczących we wskazanym

²⁹ *Ibidem*, s. 30.

³⁰ *Nasza szkoła*, www.naszelementarz.men.gov.pl/category/dla-nauczycieli/ [29.05.2015].

³¹ *Nasz elementarz*, www.naszelementarz.men.gov.pl/konsultacje-spoeczne-czwartych-czesci-naszej-szkoly-czas-start/ [28.08.2015].

³² *Mam 6 lat*, www.6latki.men.gov.pl/index.php/pytania-i-odpowiedzi/obowiazek-szkolny [27.05.2015].

badaniu postrzega wspomniane przymioty pedagoga raczej w kategorii idei, która ma niewielkie odzwierciedlenie w świecie rzeczywistym. Potwierdzenie tych słów stanowić może fakt, że aż 12, 2% spośród pytaných o zdanie uznało, że *nauczyciele traktują uczniów niesprawiedliwie*³³. Analizując przedstawione wyniki stwierdzić należy, że odsetek rodziców, którzy nie ufają w sprawiedliwość nauczyciela jest znaczący. Oczywiście, zrozumiała jest troska matki lub ojca o powodzenia dziecka w procesie edukacji, jednak rozważyć należy, czy takie postrzeganie zawodu nauczyciela po raz kolejny nie jest krzywdzące i godzące w wartość i powagę zawodu nauczyciela.

Istotnym aspektem jest również odpowiedzialność nauczyciela uwzględniona w regulacjach polskiego systemu prawa. Ustawodawca określił, że rozpatrywać ją należy przede wszystkim w kategorii dyscyplinarnej, która przewidziana została w przypadku *uchybień godności zawodu nauczyciela* bądź też nałożonym na niego obowiązkiem wskazanym w art. 6 niniejszej ustawy (Karta Nauczyciela art. 75 ust. 1)³⁴. Podkreślić jednak należy, że uchybienie, jak również niedopełnienie wskazanych obowiązków, obwarowane jest sankcją poniesienia ustawowej odpowiedzialności dyscyplinarnej³⁵. Ponadto, przedmiot działań codziennych nauczyciela obejmuje również „*motywowanie uczniów, zapewnianie pomocy tym, których zdolności opanowywania nowego materiału różnią się od przeciętnych, wskutek czego pracują w innym tempie, wybór tematu lekcji, utrzymywanie dyscypliny, wyrabianie w uczniach umiejętności współzycia, aby mogli dobrze funkcjonować w społeczeństwie*”³⁶. Spoglądając zatem na szeroki wachlarz obowiązków spoczywających na pedagogach, nie sposób nie dostrzec, że wiąże się z nimi ogromna odpowiedzialność.

Co więcej, tak szeroki katalog zadań ciążących na osobach będących nauczycielami, determinować może utrzymywaniem się wysokiego poziomu stresu, co w konsekwencji rodzić może trudności zdrowotne. Niepokojące jest to, że zawód nauczyciela klasyfikowany jest w czołówce profesji zagrożonych wystąpieniem chorób układu krążenia, jak również serca. Wśród czynników generujących wystąpienie wspomnianego zagrożenia wskazać należy w szczególności konieczność zachowania wysokiego poziomu koncentracji przez długi okres czasu, jak również ogromną odpowiedzialność za uczniów i wychowanków³⁷.

Zakończenie

Reasumując należy podkreślić, że *sprawiedliwość* stanowi znaczącą wartość w społeczeństwie, niezależnie od statusu społecznego, czy też wieku człowieka. Z pojęciem sprawiedliwości utożsamia się przede wszystkim zagadnienie równości, czy też niedyskryminacji. I choć niewątpliwie nie można uznać ich za synonimy wskazanego pojęcia, to jednak wartości

³³ L. Barabasz, www.eid.edu.pl [26.05.2015].

³⁴ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r.- Karta Nauczyciela, Dz. U. 1982 nr 3 poz. 19, www.isap.sejm.gov.pl [23.06.2015].

³⁵ A. Barański, M. Szymańska, J. Rozwadowska-Skrzeczyńska, Barański A., Szamańska M., Rozwadowska Skrzeczyńska J., *Ustawa Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2002, s. 29.

³⁶ D.C. Phillips, J.F. Soltis, Gdańsk 2003, *Podstawy wiedzy o nauczaniu*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s.13.

³⁷ R. Kretschmann, *Stres w zawodzie nauczyciela*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2003, s. 15-16.

te są ze sobą w znacznym stopniu powiązane. W toku rozważań starano się ukazać, że zapewnienie społeczeństwu poczucia *sprawiedliwości*, sprzyjać może budowaniu zaufania wobec różnych aspektów życia w społeczeństwie informacyjnym. Fundament wskazanego zaufania stanowią przede wszystkim regulacje prawne, które zgodnie z ich przeznaczeniem mają na celu zapewnienie stabilizacji. Analizując wzajemną relację zaufania i *sprawiedliwości* w społeczeństwie informacyjnym, odniesiono ją także do cyberprzestrzeni, która pomimo tego, że w dzisiejszym świecie stanowi nieodzowny element życia człowieka, to jednak wciąż jest odkrywana, poznawana, modyfikowana, przez co nie utraciła statusu pewnego *novum*. Wskazane wydaje się zatem zachowanie pewnej ostrożności w tej sferze, bowiem zapewnić ona może poczucie bezpieczeństwa, tak istotne dla każdego człowieka. Ukazane rozważania pozwalają przyjąć, że *sprawiedliwość* postrzegana jest jako wartość, zaś jej wyraz odnaleźć można w przepisach prawa, normach społecznych oraz moralnych, które stanowią warunek *sine quo non* budowania zaufania w społeczeństwie informacyjnym.

Bibliografia

- Barański A., Szamańska M., Rozwadowska Skrzeczyńska J., *Ustawa Karta Nauczyciela. Komentarz*, Warszawa 2002.
- Bednarek J., Andrzejewska A. (red.), *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014.
- Bugdol M., *Znaczenie sprawiedliwości w zarządzaniu ludźmi. Dlaczego warto być sprawiedliwym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014.
- Edukacja, Internet*, www.eid.edu.pl/blog/wpis/hejting_przestepstwo_trend_czy_sposob_na_dobry_biznes_1345.html [19.06.2015].
- Jedynak S. (red.), *Mały Słownik Etyczny*, Oficyna Wydawnicza „Branta”, Bydgoszcz 1994.
- Kasprzak K., Leppert R., *Związki miłosne w sieci. Poszukiwanie partnera życiowego na portalach randkowych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2013.
- Kobierski K., *Ściąganie w szkole. Raport z badań.*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006.
- Kretschmann R., *Stres w zawodzie nauczyciela*, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2003.
- Lew-Starowicz R., Lorecka K., *Włączanie cyfrowe- droga do reintegracji społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013.
- Mam 6 lat*, www.6latki.men.gov.pl/index.php/pytania-i-odpowiedzi/obowiazek-szkolny [27.05.2015].
- Phillips D.C., Soltis J.F., *Podstawy wiedzy o nauczaniu*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
- Raport końcowy z badań opinii publicznej, Ministerstwa Sprawiedliwości, TNS OBOP, Warszawa 2011.
- Saja K., *Mem* (w:) S. Iwasiów (red.) *Refleksje31 2015*, Wydawca Zachodniopomorskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Szczecin 2015.
- Sarnecki P. (red.), *Prawo konstytucyjne RP*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008.
- Siemieniecki B., *Pedagogika medialna*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007.
- Sztompka P., *Socjologia*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2010.
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2007.
- Wright M., *Przywracając szacunek sprawiedliwości*, Wydawnictwo Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej, Warszawa 2005.
- Ziemiński Z., *Sprawiedliwość społeczna jako pojęcie prawne*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996.

Wykaz aktów prawnych

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483). [w:] Internetowy System Aktów Prawnych, <http://isap.sejm.gov.pl> [23.06.2015].
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz.U. 1982 Nr 3, poz. 19 (ze zm.), [w:] *Internetowy System Aktów Prawnych*, <http://isap.sejm.gov.pl> [23.06.2015].
- Uchwała Nr 237 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014- 2020, M.P. 2014, poz. 52., [w:] *Internetowy System Aktów Prawnych*, <http://isap.sejm.gov.pl> [23.06.2015].